

Hannu Itkonen

NIMET KERTOVAT TARMON TARINAA

Varkauden Tarmon viisivuotisessa historiaprojektissa käytettiin sosiologiseen ja historialliseen pohdintaan tukeutuen monenlaista aineistoa. Kulttuurinen tarkastelu johti etsimään yhdessä urheiluseurassa ilmenevää kulttuurista merkityksenantoa. Koko projektin ajan kestäneessä pohdinnassa lähestymistavasta jouduttiin arvioimaan myös käytettävää aineistoa ja tekemään siihen liittyviä valintoja.

Tässä artikkelissa esitellään menetelmällisiä pohdintoja, joihin tukeutuen aineistovalintaan päädyttiin. Toisaalta tarkastellaan, mitä valmistuneen Tarmon historian nimet kertovat urheiluseuran toiminnasta ja laajemminkin paikkakunnan muutoksesta. Syvemmän ymmärryksen saavuttamiseksi ei ole pitäydytty pelkästään historiateoksessa, vaan katseita luodaan myös asiakirjojen sivuille piirtyneisiin nimiin. Menetelmällisesti tällainen tarkastelu on perusteltua, sillä jokainen seurahistorian kirjoittaja joutuu ratkaisemaan vastaavanlaisia kysymyksiä. Lisäksi nimien tutkimuksellinen tarkastelu on yleistynyt, joten pohdinnalla on myös ajankohtaista merkitystä (ks. Heikkinen 1993, 114-119; Hey 1993).

Kolmentasoinen kulttuuri

Voimistelu- ja urheiluseura Varkauden Tarmossa nähtiin ilmenevän järjestöissä yleisen kolmitasoisin kulttuurin; johtajien, organisaation sekä jäsenistön. Nämä kolme kulttuuritasoa puolestaan ilmenevät erilaisina suhetautumis- ja toimintatapoina, korostuksina sekä painotuksina.

Johtajien kulttuurin katsottiin heijastavan niitä valintoja ja näkemyksiä, joita urheilujärjestön johtajat tuottavat toiminnan myötä. Kyseisillä valinnoilla on merkityksensä aina urheiluseuratoiminnan perustasolle. TUL:n johdon lajivalinnoin ja resurssipainotuksin on säädelty aina perustason toimintamahdollisuuksia. Hyvä esimerkki on historiallisista syistä johtuva ampumisen myöhäinen hyväksyminen TUL:n lajivalikoimaan.

Organisaatiokulttuuri ilmentää niitä toimenpiteitä, joita seurapäätäjät ovat tehneet johtokunnassa ja jaostoissa. Keskeisiksi tutkimuslähteiksi muodostuvat ajan kuluessa syntyneet asiakirjat. Tarmossa nämä dokumentit olivat säilyneet hyvin, mikä osaltaan helpotti historiankirjoitusta.

Jäsenistön kulttuuri ei kirjaudu sinällään mihinkään. Osittain jäsenistön kulttuuri ilmenee yleisseurassa esimerkiksi laji-ihmisten tekemissä päätöksissä. Seurajohton on kuitenkin jatkuvasti otettava huomioon jäsenistön sekä potentiaalisen jäsenistön odotukset ja mieltymykset. Tarmo-tutkimuksessa jäsenistön kulttuuria jäljitettiin seurassa vaikuttaneiden ryhmä-, teema- ja elämäkertahaastatteluilla.

Seura vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa

Urheiluseuran toiminnan organisoiminen edellyttää vuorovaikutusta paikkakuntatasoisen ympäristön kanssa. Näin ollen vallitsevat olosuhteet, resurssit ja muut tekijät vaikuttavat, millaiseksi koko paikkakunnan seuratoiminta muodostuu. Esimerkiksi jääkiekon tai jalkapallon korkeimman sarjatason joukkueen tuottaminen onnistuu ainoastaan suhteellisen suurilla paikkakunnilla. Pienemmiltä paikkakunnilta tällaisen joukkueen synnyttäminen edellyttää korostunutta satsausta yhteen lajiin.

Varsinaisen seuratoiminnan ulkopuolisilla tekijöillä on laajemminkin merkitystä seurakulttuurin muodostumiselle. Jo sinällään seura pyrkii korostamaan omaa asemaansa ja vaikutustaan paikkakunnan liikunta-toiminnan organisoijana. Lisäksi seurajohto voi korostaa, kuinka urheilun ja liikunnan harrastaminen on laaja-alaista kasvatus-, kulttuuri- ja raittiustyötä, jonka tulokset koituvat paitsi paikkakunnan myös koko yhteiskunnan hyväksi.

Nimet kertovat

Tarmon tarinasta voi lukea, minkä tason toimijat nousevat teoksessa keskeiseen asemaan. Samalla näkyy, millaiseen kulttuuriseen ja toiminnalliseen kontekstiin seura on kiinnittynyt. Kysymyksessä on myös seuratoimijoiden tietoinen kiinnitystyö. Merkittäviä henkilöitä ja nimiä on kirjattu asiakirjoihin. Samoin merkittävät henkilöt nousivat esille haas-

tatteluissa. Esimerkiksi presidentti Kekkonen mahdollista vierailua Tarmon järjestämissä TUL:n yleisurheilumestaruuskilpailuissa muisteltiin monen miehen voimalla.

Tarmon tarinan nimien tarkastelun perusteella ei pidä tehdä suuren luokan yleistyksiä. Nimitarkastelu pitää pikemminkin nähdä virikkeitä tarjoavana 'tapaustutkimuksena' samalla tavoin kuin itse Tarmon tarinkin, jossa on luotu valikoituja katseita yhteen suomalaiseen urheiluseuraan. Nimitarkastelun yhtenä kantimena oli seuran nykyisen puheenjohtajan ja historiaprojektissa aktiivisesti vaikuttaneen Juha Koivulan toivomus. Samalla tämä toivomus osoitti, että historiaprojekteilla ei ole tapana päättää historian painoasussa ilmestymiseen.

Nimien esiintyminen ja määrä

Tarmon tarinan nimien tarkastelu perustuu jälkeen päin tehtyyn henkilöhakemistoon. Nimet on kerätty varsinaisesta tekstistä. Tällöin nimien joukkoon ei ole otettu lähdeluetteloa, viitteitä eikä toimihenkilöluetteloa. Nimitarkastelu ei pitäydy pelkkään hakemistoon, sillä ymmärryksen hakeminen ulottuu myös seuran tutkimuksessa läpikäytyyn asiakirja-aineistoon.

Kaikkiaan Tarmon tarinan tekstissä on 395 nimeä. Naisia joukossa on 52 eli 13.2%. Naisten osuus kertoo tavanomaisesta urheilun yleisseuran maskuliinisuudesta. Sukupuolen mukaan 'epäselviä' nimiä esiintyy 18 kappaletta. Tällöin kirjaus on tapahtunut pelkän sukunimen mukaan (Männikkö) tai ottamalla lisäksi mukaan etunimen alkukirjain (Gäddnäs, K.). Poikkeavia tapoja nimien käytössä on kahden veljessarjan nimen ilmaiseminen (Frimanin pojat ja Koksen veljekset).

Kaikkiaan henkilönimi esiintyy Tarmon tarinassa 665 kertaa. Näin ollen keskimääräinen viittaus henkilöön on 1,68. Ainoastaan yhdellä maininnalla on sivuutettu valtaosa nimistä eli tällaisia henkilöitä on kaikkiaan 330 kappaletta.

Nimien kirjoittaminen seuran asiakirjoihin on kokenut muodonmuutoksen. 80 vuotta vanhan seuran alkuvuosikymmeninä nimet asiakirjoihin kirjattiin usein joko pelkällä sukunimellä tai lisäämällä mukaan etunimen alkukirjain. Tällöin työväestöön kuulumattomien nimien yhteyteen liitettiin

aseman osoitus (rva Gulliksen; opettaja Karttunen). Yksilöllisyyden suuntaan on kuljettu siinä suhteessa, että vuosikymmenten kuluessa veljessarjoja ilmaistaessa etunimet on kirjattu mukaan. Veljessarjojen kirjaaminen oli luonnollista ja taloudellista, kiinnittyiväthän kaikki suurperheisten työläisten kakarat sosiaalisidonnaisesti työläisurheiluseuraan.

Nimien kirjoittamisen tarkastelu johtaa lisäksi pariin havaintoon. Varhaisina vuosikymmeninä nimien oikeinkirjoitus on tuottanut vaikeuksia. Vieraskieliset nimet on kirjoitettu ääniasun mukaisesti. Myös lempinimien käyttö oli aiemmin yleisempää ("Petu" Pakarinen). Erityisesti lempinimien käyttö korostui haastatteluissa, mikä kertoi haastateltavien puhuvan vanhoista tutuista henkilöistä ja yhteisestä kulttuurista.

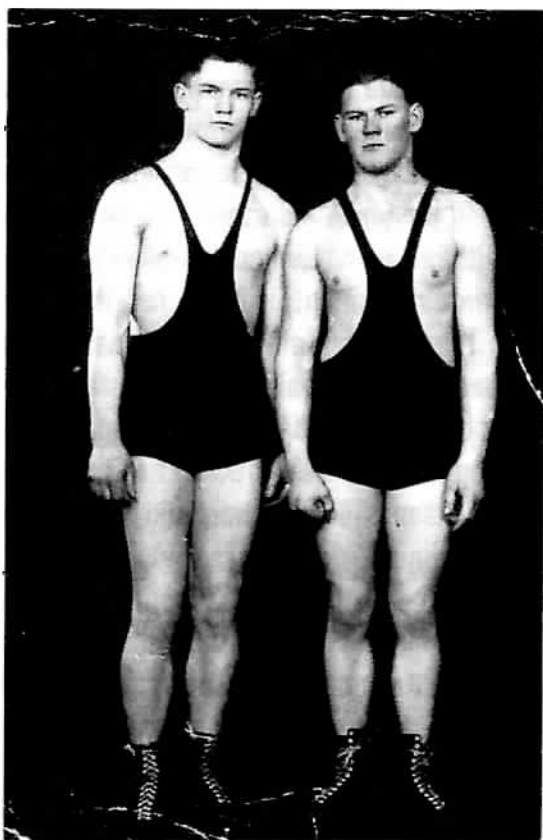
Yleisimmät nimet

Tarmon jääpallojoukkueen vierailun lähestyessä 1930-luvulla paikkakunnan lehdet kertoivat Savon aatelin tulemisesta. Nimien tarkastelu johtaa samaan havaintoon. 16 Tarmon tarinassa yleisimmin esiintyvää nimeä ovat: Immonen (8), Koponen (8), Laitinen (8), Kosunen (7), Nykänen (6), Turunen (6), Friman (5), Hämäläinen (5), Eronen (4), Hyttinen (4), Kiiskinen (4), Mikkonen (4), Mustonen (4), Pakarinen (4), Paukkonen (4) ja Tarvainen (4). Näin ollen -nen -loppuisten savolaisaatelisten joukkoon on päässyt ainoastaan Frimanin kuuluisa urheilijasuku.

Uuden suomalaisen nimikirjan silmäily osoittaa lähes kaikkien yleisimpien nimien olevan itäsuomalaista alkuperää. Useiden nimien esiintyminen on jäljitetty aina 1500-luvun Savoan. Esimerkiksi Immonen määritellään yleissavolaiseksi nimeksi.

Nimien perusteella ei pidä tehdä tulkintaa täysin muuttumattomasta teollisuusyhdyskunnasta. 1940-luvulle tultaessa seuran johtotehtävissä olivat toimineet jo sellaiset nimet kuin Johansson, Kuhlman, Suvikas, Friman, Lind, Oksman, Sainio, Ursin ja Jaskio. Teollistumisen synnyttämät uudet työpaikat mahdollistivat väestönkasvun. Niinpä vuosisadan vaihteen tehdasyhdyskunnan noin tuhannen hengen väkimäärä kasvoi vuoteen 1914 mennessä yli 3 000 henkeen ja vuonna 1929 väestöä oli jo 8 700. Jo vuonna 1867 hätäaputöinä käynnistynyt Taipaleen kanavan rakentaminen keräsi väestöä paitsi Savosta ja Pohjois-Karjalasta myös

kaukaa Pohjanmaalta. Irtaimen väestön kulkeutumista paikkakunnalle pidetään yhtenä selityksenä vuoden 1918 väkivallanteoille.

Varkauden Tarmon historiassa näkyvästi esillä olleet Matti (vas.) ja Veikko Tarvainen 1930-luvulla otetussa potretissa. Kuva: Varkauden Tarmon valokuvakokoelmat.

Ketkä kertovat tarinaa?

Keiden nimet esiintyvät Tarmon tarinassa useimmiten? Mainituimmaksi nimeksi nousee Veikko Tarvainen, joka esiintyy teoksessa useiden erilaisten roolien haltijana. 1930- ja 1940-luvuilla hän oli valtakunnan kärkitason painijoita yltäen aina Suomen mestaruuteen. Tämän jälkeen hän toimi 1950-luvulle saakka kauppalan liikuntaneuvojana, jonka erityis-

tehtävänä oli TUL:n seurojen auttaminen. Porvariurheilun toimivuudesta vastasivat A. Ahlström Oy:n palkkaamat kolme liikuntaneuvojaa. Kolmanneksi Tarvainen osallistui aktiivisesti Tarmon historiaprojektiin historiatoimikunnan jäsenenä sekä tuottaen toimittajakokemuksensa nojaten kirjallista aineistoa tutkijoiden käyttöön. Tarvaisen Varkaudessa kohtaamien vaikeuksien takia hän seurasi paikkakunnan tapahtumia tarkkaan ja pohti niitä vielä paikkakunnalta muuton jälkeenkin.

Jaetulla toisella tilalla ovat historiatoimikunnan puheenjohtaja Ossi Mikkonen sekä seuran nykyinen puheenjohtaja Juha Koivula. Molempien vaikutus Tarmon pitkäaikaisina puheenjohtajina ja lajitoimintojen pyörittäjinä sekä historiatoimikunnan jäsenenä merkitsi myös heille useissa erilaisissa rooleissa toimimista. Kahdenkymmenen kärkeen sijoittuminen edellyttää vähintään kahdessa roolissa toimimista. Johtokuntatyöskentelyn lisäksi 20 mainituinta henkilöä ovat toimineet myös erilaisissa jaostotehtävissä. Pelkät urheilulliset ansiotkaan eivät ole nostaneet kahdenkymmenen joukkoon, vaan tällöinkin on pitänyt osallistua myös jaosto-tehtäviin.

Kolmen kulttuurin näkökulmasta Tarmon tarinan pääasialliset kertojat edustavat organisaatiokulttuuria. Heidän toimintansa liittyy kiinteästi seuran päätöksentekoon. Vastuullisissa tehtävissä ollessaan he ovat joutuneet pohtimaan seuran nykytilan lisäksi myös menneitä ja tulevia vuosia. Historiaprojektissa tämä ilmeni esimerkiksi paikkakunnalta muuttaneiden aktiivisena kirjoitus- ja aineistonkeruutyönä. Kahdesta tällaisesta henkilöstä tuli tutkimuksen kannalta tärkeitä avaininformantteja. Veteraanitoiminnassa monet vanhat tarmolaiset pystyvät säilyttämään siteensä tärkeäksi kokemaansa yhteisöön.

Historiatoimikunta toimi projektin aikana veteraanien toimintaa aktivoivana elimenä. Historiatoimikunnan kaikki jäsenet ovat toimineet jossakin kolmesta keskeisestä seurajohdon tehtävässä. Puheenjohtajavuosia jäsenille kertyy kaikkiaan 24 vuotta, sihteerivuosia 24 ja taloudenhoitajavuosia yhdeksän. Valitessaan historian keskeisiä linjauksia toimikunnan jäsenet valitsivat samalla, mitkä ovat tärkeitä ja mitkä vähemmän tärkeitä asioita. Omana toimiaikanaan he puolestaan valitsivat mikä oli asiakirjoihin viemisen arvoista ja mikä ei. Näin ollen historiatoi-

mikunnan jäsenten kokemukset eivät voineet olla vaikuttamatta historian sisältöön.

Missä muussa mukana?

Järjestötoimintojen murheena on pidetty tehtävien kasaantumista yksille ja samoilta henkilöille. Vapaaehtoisuuteen perustuvassa seuratoiminnassa henkilöresursseista onkin lähes aina ollut puutetta. Oliko tilanne niin sanotulla työväen yhtenäiskulttuurin aikakaudella ja seuratoiminnan varhaisina vuosikymmeninä olennaisesti erilainen verrattuna myöhempiin aikoihin?

Käytettävissä olevan aineiston perusteella asiasta on mahdoton sanoa mitään vedenpitävää. Varhaisten vuosikymmenten seurapäätäjien nimet löytyvät Hannu Soikkasen 1963 ilmestyneen Varkauden historian muiltakin kuin liikuntaa käsitteleviltä sivuilta. Tilanne jatkuu samanlaisena aina kyseisen historian viimeisiin ajanjaksoihin saakka, sillä myös myöhempinä aikoina seuran väkeä on valittu kunnallisiin ja valtiollisiin luottamustehtäviin. Urheilu yhtenä elämänpiirinä on nostanut edustajansa muillekin kuin urheilun ja liikunnan päätöksentekopaikoille.

Yksi keskeinen piirre muutoksen myötä nousee esiin. Urheilun lajien lisääntyessä ja valmennuksen tehostuessa on syntynyt joukko lajiväkeä, joiden nimiä ei näy muiden toimintojen yhteydessä. Lajisidonnaisuus on osaltaan johtanut myös Tarmosta irronneiden erikoisseurojen syntymiseen sekä yksittäisten urheilijoiden "loikkauksiin".

Ulkopuoliset nimet

Seuran vuorovaikutus ympäröivään yhteiskuntaan on tuonut asiakirjoihin omat nimensä. Esimerkiksi toimintakertomuksiin nämä nimet on kirjattu varsin hanakasti, onhan tällä tavoin voitu osoittaa seuran merkitystä. Samoin kuulumisuudet, joiden kanssa seuraväki on ollut tekemisissä, nousivat haastatteluissa toistuvasti esiin. Asian merkittävyyden vuoksi näitä nimiä on kirjattu myös Tarmon tarinaan.

Merkittävien urheilijoiden esiintyessä asiakirjoissa on korostettu seuran urheilullista kytKentää kilpailun huipulle. Esimerkiksi hiihtäjä

Marjatta Kajosmaan nimi mainitaan, kun tarmolainen hiihtäjä sijoittui kilpailuissa toiseksi "heti Marjatta Kajosmaan jälkeen".

Kulttuurihenkilöitä asiakirjoista löytyy useita. Tarmon tarinaan ovat päässeet esimerkiksi sellaiset nimet kuin Tapio Rautavaara, Veikko Sinisalo, Lauri Viita, Pepe Willberg ja luonnollisestikin seuran oma kuuluisuus Esa Pakarinen. Yhtäältä kulttuurikuuluisuudet ovat esiintymisillään antaneet sävöksen seuran juhlille. Toisaalta on korostettu, kuinka Tarmo on kuuluisuuksia paikkakunnalle hankkimalla rikastuttanut kulttuurielämää. Esimerkiksi Veikko Sinisalon Betonimylläri-lausuntaillasta *"Varkauden Tarmo sai runsaasti kiitosta myös paikkakunnan kulttuuriväeltä"*.

Oman joukkonsa muodostavat merkittävät yhteiskunnalliset vaikuttajat. Erityisen tarkasti ryhmähaastattelussa pohdittiin presidentti Kekkonen mahdollista tuleamista seuran isännöimiin kilpailuihin. Tällöin asioita hoidettiin myös adjutantti Urpo Levon kanssa. Työläisurheilun piiristä löytyviä merkittäviä henkilöitä ovat TUL:n johtotehtävissä toimineet Osmo Kaipainen, Ossi Sjöman, Pekka Martin, Valentin Kervinen ja Eino Pekkala sekä oma johtaja Einar Friman. Historiaprojektin tieteellinen johtoryhmä Antero Heikkinen, Seppo Hentilä ja Pentti Maljojoki on myös mainittu.

Tarmon eri vaiheissa on oppia saatu ulkopuolisilta vierailijoilta. Asiakirjoista ilmenee, kuinka Lauri Pihkalaa yritettiin saada urheilun opetustehtäviin. 1930-luvulla uimaanäytöksessä vieraili kerroshyppymestari Pauli Keronen. Opettamassa ja valmentamassa ovat pistäytyneet pöytätennistäjät Minna ja Pasi Valasti sekä painija Tapio Sipilä. Varkaudessa 1920-luvulla töissä olleet helsinkiläiset painijat Kalle Ponsen ja Vihtori Liljeqvist mainitaan merkittävänä lajiin opastajina. Ulkomaisia nimistä Tarmon tarinaan pääsevät pöytätennisvalmentaja Marta Novotna, ensimmäisten kansainvälisten painien eestiläinen Richard Olle sekä 'oma' lentopalloilija Sergei Ivanov.

Paikkakunnan vaikuttajista asiakirjoihin on kirjattu seuran toimintaa eteenpäin vieneitä yhteistyökumppaneita. Opettajat ovat säästyksillään turvanneet juhlien onnistumisen. Autokoulujen omistajat ovat puolestaan tukeneet seuraa antamalla kulkuneuvonsa kilpailumatkoille. Paikkakunnan

politiikasta esille nousevat punakaartin johtaja Matti Autio sekä kunnan johtohenkilöt.

Paikkakunnan muiden seurojen henkilöitä seuradokumentaatiosta ei juurikaan löydy. Osaltaan tämä johtuu siitä, että muut seurat koetaan kilpailijoiksi. Tarmon tarinasta näitä nimiä löytyy korostettaessa paikkakunnan yleisurheiluvoimaa. Kyseessä oli vuoden 1952 kolmimaaottelu Norja-Ranska-Suomi, johon Varkaudesta oli valittu kuusi edustajaa.

Ulkopuolisten nimien kirjaaminen asiakirjoihin on yksi osoitus seurakulttuurista ja -perinteestä. Kirjattujen henkilöiden kautta seura osoittaa, millaiseen kontekstiin se sijoittuu niin paikkakuntakohtaisesti kuin laajemminkin. Tätä kautta seura pystyy myös korostamaan asemaansa niin urheilullisena kuin sosiokulttuurisena vaikuttajana.

Johtolankoja

Nimiin sisältyy monenlaisia ongelmia. Historian valmistuttua lukijoiden mieliin nouseekin yllättäen joukko nimiä, jotka olisivat ansainneet paikan kansien välissä. Henkilöiden teot ja toimet ovat myös tulkinnallisia. Näkökulmasta riippuen toimet saavat erilaisen arvostuksen ja merkityksen. Seuran kulttuuriset toimintatasot, sukupuolet, lajien ja muiden toimintojen harrastajat luovat ajan myötä omat tulkintansa.

Nimien nouseminen historiankirjoituksen lehdille on kerroksinen tapahtuma. Asiakirjoihin merkityt menestyjät ovat tulleet valituiksi seura johdon ja jaostojen vastuuhenkilöiden toimesta. Yleisseurassa eri jaostoilla on tapahtumien kirjaamisessa erilaisia käytäntöjä. Asiakirjoja lukiessa voi havaita sihteerien vaihdokset, sillä perinteisestä merkitsemiskäytännöstä riippumatta papereihin piirtyy myös jotakin kirjoittajan persoonallisesta tarkastelutavasta.

Yleisseuran johtokunta saattaa pitää tiettyjä seuratoimintoja kokonaisuuden kannalta merkityksettöminä. Esimerkiksi kelpaa Tarmon johtokunnan suhtautuminen naisten toimintoihin 1940-luvulla. Vähättelyyn kyllästyneet naiset päättivät lopulta irrottautua Tarmosta ja perustaa oman seuran. Vasta tämän jälkeen "hoksattiin", mitä kaikkea oli menetetty.

On tietenkin muistettava, että osa Tarmon tarinan nimistä on asiakirjalähtöisiä ja osa tutkimuslähtöisiä. Asiakirjalähtöiset nimet on kirjattu esimerkiksi vuosittaisiin toimintakertomuksiin. Tutkimuslähtöisiä ovat puolestaan tutkijoiden aineistostaan tekemät valinnat ja tulkinnat. Esimerkiksi valitut tiettyjen henkilöiden kuvaukset ja sanomiset nostavat kertojat historiateoksen sivuille. Kertyvästä usein varsin runsaasta tutkimusaineistosta tutkijat luonnollisesti valitsevat kokonaisuuden kannalta tärkeinä ja olennaisina pitämiään nimiä.

Jaosto- ja muihin toimintoihin syvemmälle pääseminen edellyttäisi erillistä tarkastelua. Yleisseurassa monet lajit muodostuvat sellaisiksi yhteisöiksi, että niiden toiminnan ymmärtämiseksi olisi haastateltava toimijoita ja kyseisen kulttuurin ylläpitäjiä. Tarmossa erityisesti naisten toiminnan merkitysten etsiminen muodostui ongelmalliseksi. Muutama alisteiseksi Tarmossa toimintansa kokenut nainen ei myöskään ollut halukas kertomaan tapahtumista tutkijoille.

Tutkimuksen eri vaiheissa on tehtävä jatkuvaa arviointia. Osa asiakirja-aineiston nimistä on karsittava pois. Pohdinnan ja vaivannäön kautta avautuvat myös marginaalisiksi määritetyt asiat, toiminnat ja merkitykset. Tällöin historiankirjoittaja tulee tietoiseksi siitä, kenen tarinaa hän pääsääntöisesti kirjoittaa.

Osaltaan tämänkin artikkelin kirjoittaminen osoittaa tutkimusprojektin jatkuvan sen lausutusta päättymisestä huolimatta. Ja juuri siihen sisältyy mahdollisuus tutkimuksellisen mielikuvituksen ja ymmärryksen kasvuun.

Oman tarkastelunsa ansaitsisi, kuinka eri tavoin yhteiskuntaan kiinnittyneet liikkeet rakentavat historiallaan identiteettiään. Viitteet siitä, että menneisyydellä ja historian harrastamisella on suurin merkitys järjestöjen aktiivijäsenille, pitävät myös Tarmon projektin osalta paikkansa.

LÄHDELUETTELO

Suomen urheilun keskusarkisto, Helsinki

Varkauden työväen voimistelu- ja urheiluseura Tarmon arkisto
- pääseuran ja alaosastojen sekä jaostojen pöytäkirjat, toimintakertomukset ja -suunnitelmat.

Veikko Tarvaisen kirjallinen elämäkerta.

Heikkinen, A., Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen. Helsinki 1993.

Hey, D., The Oxford Guide to Family History. Great Britain 1993.

Hentilä, S., Suomen työläisurheilun historia I-III. Hämeenlinna 1982, 1984, 1987.

Itkonen, H., "Tarmompa poekija ollaan" - Tutkimus suomalaisen urheiluseuran muutoksesta. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia n:o 35. Joensuu 1991.

Itkonen, H. & Nevala, A., Tarmon tarina - Varkauden Tarmon kahdeksan vuosikymmentä. Jyväskylä 1992.

Itkonen, H. & Nevala, A. (toim.), Urheiluseura - Juuret mullassa - tukka tuulessa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia No 58/1993.

Kettunen, P., Työväen historian tutkimus Suomessa. Teoksessa Jaakkola, J. & Vehviläinen, O. (toim.) Työväen historiaa ja perinnettä. Väki voimakas I. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Tampere 1985.

Kurkela, V., Taistojen tiellä soiteltiin - ja soiton tahdissa tanssittiin. Varkautelaiset työväeniltamat ja niiden musiikki työväen osakulttuurin kaudella. Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 2. Jyväskylä 1983.

Nevala, A., Tarkastelussa urheiluseura Varkauden Tarmo - Kehityslinjoja kahdeksan vuosikymmenen ajalta. Teoksessa Itkonen, H. & Nevala, A. (toim.), Urheiluseura - Juuret mullassa - tukka tuulessa. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Tutkimuksia No 58/1993.

Soikkanen, H., Varkauden historia. Helsinki 1963.

Uusi suomalainen nimikirja. Keuruu 1988.